

Ewa Ważyńska, Witomiła Wołk-Jezierska

Porównanie metod konserwacji na przykładzie dwóch obiektów w stanie destruktu

---

Ochrona Zabytków 34/3-4 (134-135), 184-188

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Datowanie stropu nie nastęrcza większych trudności, chociaż brak jest na ten temat źródeł pisanych. Budynek, w którym strop się znajduje, powstał — jak wiadomo — na przełomie XVI i XVII w., w okresie wielkiego gospodarczego rozkwitu miasta³. Płynące z Północy, zwłaszcza z pobliskiego Gdańska, nowe prądy stylowe kształtowały poczucie nowego smaku artystycznego, czego wyrazem była, między innymi, manierystyczna dekoracja omawianego stropu⁴. Jej charakter bliski jest innym tego typu zabytkom na terenie Torunia, by wymienić tylko strop w budynku przy ul. Dzierżyńskiego 28, Rynku Staro-

miejskim 30, czy Szerokiej 38. Wszystkie datowane są na pierwszą połowę XVII w.⁵ Należy również zaliczyć do nich strop z budynku przy ul. Łaziennej 4. Kiedy i w jakich okolicznościach zakryto strop podsufitką — dokładnie nie wiadomo. Prawdopodobnie nastąpiło to dopiero w początkach XIX w., gdy wymagał już naprawy. Nie mamy na ten temat żadnych informacji pisanych.

mgr Andrzej Warszycki
PP PKZ — Oddział w Toruniu

³ Dokumentacja historyczno-architektoniczna, opr. A. Warszycki, masz., PKZ — Oddział w Toruniu, 1972.

⁴ J. Puciata-Pawłowska, *Z dziejów stosunków artystycznych Torunia i Gdańska w XVI i XVII w.*, „Teki Komisji Historii Sztuki”, Toruń 1959, s. 223—224.

⁵ J. Frycz, *Stropy w kamienicach mieszczańskich w Polsce*, „Zeszyty Naukowe UMK”, z. 16, *Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo*, I, s. 194.

A RENAISSANCE CEILING IN AN OLD BURGHER'S HOUSE AT 4, ŁAZIENNA STREET IN TORUŃ

During building and conservation works carried out in a building at 4, Łazienna street in Toruń, an unknown Renaissance ceiling with a rich painter's decoration was uncovered. The ceiling of a deal type was flat, supported with one end in the courtyard wall of the building, and with the other on a transversal wall separating routes. Its technical condition was not good, beams bent and dampened, polychromy dirty and incomplete.

Conservation works carried out in 1975—1976 upon the recommendation of the Town Monuments Conservator in Toruń consisted in the structural strengthening of the wood and its protection against further damage and also cleaning, fixing and making-up the missing parts in the painting layer.

As regards the style, painting decoration of the ceiling belongs to the circle of north European art, close to Netherlands mannerism from the end of the 16th and the beginnings of the 17th centuries. Its theme is taken mainly from the plant and animal world; still one can find there also human figures, e.g. townsmen in historic costumes from the early 17th century. The author of the ceiling's decoration is anonymous; perhaps it was some guild painter of Polish descent, which is confirmed by a white Polish eagle placed on one of the beams.

Most probably in the early 19th century the ceiling was covered with soffit boards due to its bad technical condition. Since then until the undertaking of conservation works (1974) it stayed out of sight.

EWA WAŻYŃSKA, WITOMIŁA WOLK-JEZIERSKA

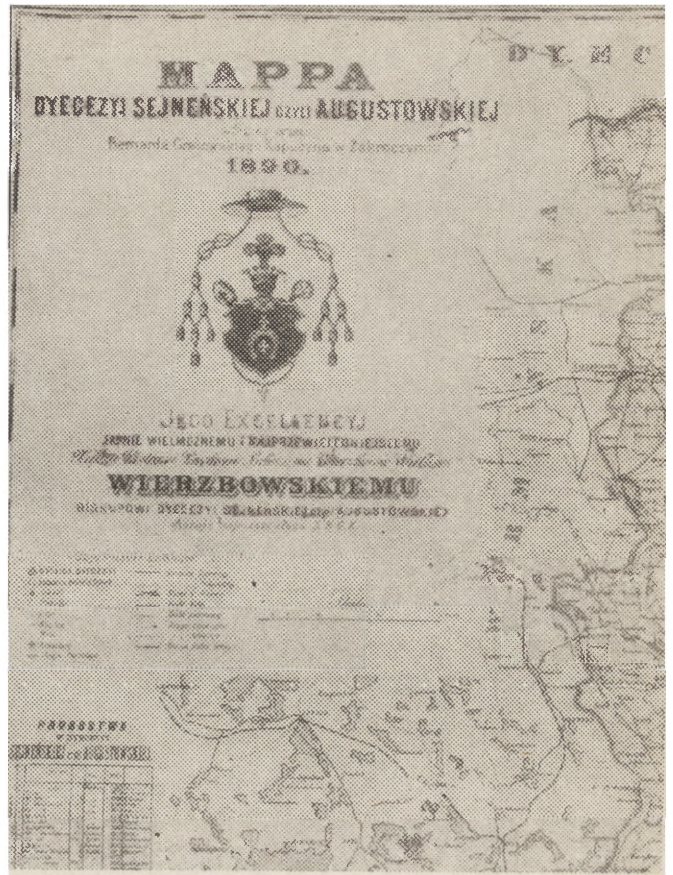
PORÓWNANIE METOD KONSERWACJI NA PRZYKŁADZIE DWÓCH OBIEKTÓW W STANIE DESTRUKTU

Do porównania metod konserwacji posłużyły dwa dzieła: „Mapa Diecezji Sejneńskiej” Bernarda Gratowskiego — druk kolorowy ze zbiorów Muzeum Ruchu Rewolucyjnego w Białymstoku, oraz „Chrystus przed Piłatem” Andrei Andreanigo — drzeworyt światłocieniowy, własność Muzeum Narodowego we Wrocławiu. Mapa jest obiektem dziewiętnastowiecznym o niezbyt dużych walorach artystycznych, w przeciwieństwie do szesnastowiecznego drzeworytu.

Głównym celem działań konserwatorskich było przywrócenie wartości estetycznej i użytkowej obiektów, przy zastosowaniu dwóch różnych sposobów konserwacji*.

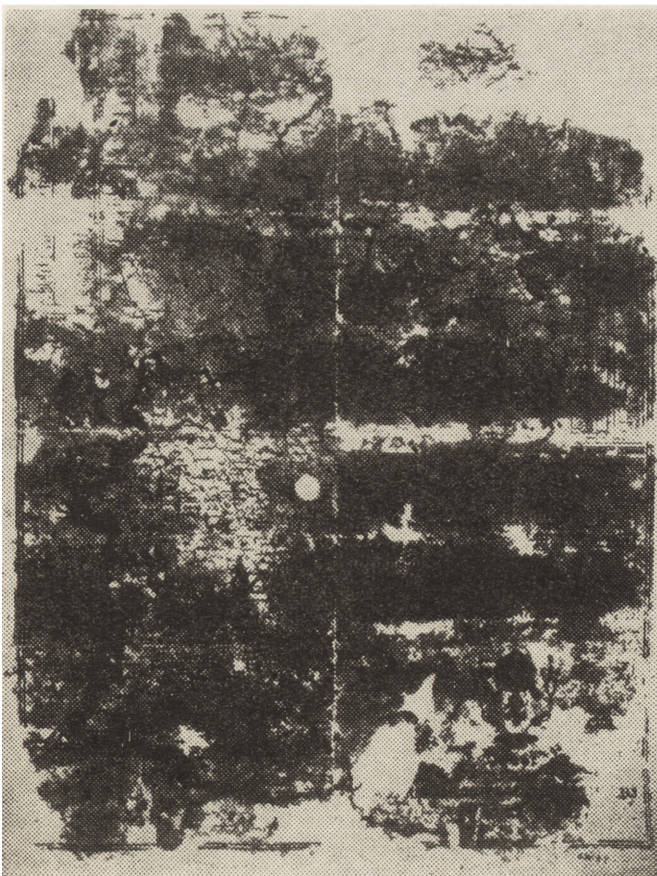
* Konserwację „Mapy Diecezji Sejneńskiej” wykonała mgr Ewa Ważyńska, konserwację drzeworytu „Chrystus przed Piłatem” — mgr Witomiła Wolk-Jezińska, prace prowadzone były równocześnie w 1978 r. w Pracowni Konserwacji Grafiki i Książki Zabytkowej PP PKZ — Oddział w Warszawie.

Przy „Mapie Diecezji...”, jako obiekcie znacznie bardziej zniszczonym, o większym procencie ubytków, zastosowano metodę, która dawała mocniejsze związanie resztek zabytkowej substancji mapy z utrzymującą je, do momentu zdjęcia z płóciennego dublażu, bibulką. „Mapa Diecezji Sejneńskiej” — o wymiarach 80 × 65,5 cm, wykonana na papierze maszynowym średniej grubości, techniką druku wielobarwnego — była bardzo brudna, pożółkła, pokryta brązowymi zaciekami wodnymi i rdzawymi plamkami oraz przebarwieniami powstałymi na wskutek działania pleśni. Podobnie wyglądało płótno dublujące mapę od strony odwrocia. Rozległe partie bibulastego papieru uległy całkowitemu zniszczeniu. W wielu miejscach pozostała jedynie sieć linii druku i pojedynczych znaków drukarskich, gdzie papier lepiej był scalony położoną nań warstwą farby drukarskiej i nie uległ dlatego rozpadowi. Te drobnitkie fragmenty były bardzo lekko związane z podłożem, gdyż klajster

1. „Mapa Diecezji Sejneńskiej”: A — druk kolorowy, fragment lewy górny przed konserwacją; B — po zdjęciu dublażu w prześwicie (miejsca czarne — zachowane fragmenty mapy); C — fragment lewy górny po konserwacji (fot. K. Kowalska)

1. „The Map of the Sejneńska Diocese”: A — coloured print, left top fragment before conservation; B — after the removal of a plying-up (black spaces — preserved fragments of the map); C — left top fragment after conservation

skrobiowy, użyty do dublowania mapy był w tych miejscach prawie całkowicie rozłożony na skutek działania wilgoci i pleśni. Przy niewielkich ruchach powierzchni fragmenty te z łatwością odpryskiwały od podłoża. W celu przeniesienia mapy na nowe podłoże, z równoczesną jak najmniejszą stratą mocno zniszczonych partii, zastosowano metodę dającą możliwość dobrego utrwalenia lica mapy środkami klejącymi nierozpuszczalnymi w wodzie. Do wzmocnienia jej od strony odwrocia, tzn. uzupełnienia ubytków oraz do dublowania, użyto klejstrów rozpuszczalnych w wodzie.

Takie przeciwstawne zestawienie środków klejących dawało z jednej strony gwarancję utrzymania w należytych miejscach wszystkich drobnych fragmentów obiektu, z drugiej nie naruszało spójności warstw papieru użytego do dublowania i uzupełniania ubytków w czasie usuwania bibuły zabezpieczających lico mapy.

Zabezpieczenie lica wykonano dwoma warstwami cienkiej bibułki japońskiej klejonej 7-procentowym acetonowym roztworem, acetylcelulozy (Cellit L-9 00) z dodatkiem plastyfikatora ftalanu dwuetylu.

Po utrwaleniu lica usunięto płótno dublujące i warstwę klejstru skrobiowego.

Zabieg neutralizacji papieru wykonano 1-procentowym alkoholowym roztworem BaOH_2 trzykrotnie, ponieważ papier przesycony acetylcelulozą niezbyt łatwo poddawał się neutralizacji.

A

B

C

2. „Chrystus przed Piłatem”: A — lico obiektu zabezpieczone bibułką; B — odwrocie po zdjęciu dublażu; C — lico, stan po konserwacji (fot K. Kowalska)

2. „Christ before Pilat”: A — facing of the object protected with paper; B — reverse after the removal of a plying-up; C — facing after conservation

Po neutralizacji, a uprzednio delikatnym usunięciu zażółceń, uzupełniono papierem japońskim ubytki, a całość zdublowano dwukrotnie, wtapiając w dość gruby dublaż najdrobniejsze nawet resztki papieru obiektu; użyto w tym zabiegu klejstwu ryżowego z antyseptykiem.

Warstwy bibułki z lica usunięto w ten sposób, że nakładano na lico tampony nawilżone acetonem i trzymano je pod przykryciem z płyty szklanej do momentu, gdy można było rozpocząć zdejmowanie małymi partiami bibułki. Pozostałą acetylocelulozę usuwano przy użyciu tamponów nasyconych czystym acetonem.

Drzeworyt światłocieniowy „Chrystus przed Piłatem” — o wymiarach 43,5×63 cm, odbity na dwóch kawałkach sklejonego ze sobą na zakładkę papieru czerpanego, żeberkowego — miał bardzo brudną powierzchnię, pogniczoną, z widocznymi naklejeniami w części prawej, na których wykonane było uzupełnienie brakującej kompozycji, z widoczną w części lewej plamą pokostową. Całość była mocno połączona z dublującym grubym papierem czerpanym, stwarzającym pozory dobrego stanu zachowania obiektu.

Lico drzeworytu, po oczyszczeniu, zabezpieczono grubą bibułką japońską, stosując klejster skrobiowy.

Zdjęcie dublażu wykonano nawilżając partie papieru.

Odsłonięcie odwrocia ukazało bardzo cienki papier czerpany obiektu. Partie boczne były całkowicie potrząskane w taki sposób, jakby papier był przepalony. Odsłonięto również liczne ubytki, szczególnie w prawej części drzeworytu.

Delikatność powiązania zabezpieczenia lica z obiektem zmusiła do zastosowania w usuwaniu zażółceń i plam 50-procentowego wodnego roztworu alkoholu. Drzeworyt umieszczono na bibułkach filtracyjnych i długotrwałym tamponowaniem wymywano zażółcenia, zmieniając bardzo często bibuły odsączające.

Neutralizacja 1-procentowym alkoholowym roztworem $BaOH_2$ dała pozytywny wynik.

Po każdym zabiegu obiekt suszony był między bibułkami filtracyjnymi i tekturami pod mocnym obciążeniem, aby rozpulchniony w niektórych miejscach klejster, wysychając, łączył z obiektem bibułkę zabezpieczającą.

Zabieg dublowania wykonano dwukrotnie, pierwszy raz na papier japoński średniej grubości, drugi na grubszy, już po uzupełnieniu ubytków; stosowano klejster ryżowy z antyseptykiem.

Po dublowaniu i całkowitym wysuszeniu drzeworytu usuwano zabezpieczenie lica nawilżając bibułkę przy użyciu tamponów waty nawilżonych delikatnie wodą destylowaną.

Po zdjęciu bibułki zdjęto ostrymi kostkami resztki kłajstru, a następnie całość jeszcze raz oczyszczono wilgotnymi tamponami. Ubytki uzupełniono masą papierową nakładaną igłą preparacyjną.

Na zakończenie prac przy obydwu obiektach wykonano punktowanie ubytków, w wypadku mapy — tylko scalające, w wypadku drzeworytu — całkowite na przeklejonych 3-procentowym Regnałem uzupełnieniach.

Obydwie przedstawione metody pozwalają na wykonanie zabiegów przy obiektach bardzo zniszczonych i gwarantują zachowanie w pełni ich substancji zabytkowej.

Sposób zastosowany do drzeworytu był od dawna praktykowany w Pracowni Grafiki i Książki Zabytkowej PP PKZ — Oddział w Warszawie, natomiast metoda zastosowana do mapy stanowiła rezultat przeprowadzonych w Pracowni prób klejenia Regnałem S., zakończonych

bardzo dobrymi wynikami. Z powodu braku Regnału została użyta acetyloceluloza, która wykazuje również dobrą siłę klejenia i elastyczność.

Porównując łatwość operacji i efektywności obu sposobów stwierdzić należy, iż sposób z klejami przeciwstawnymi góruje znacznie nad dawnym. Umożliwia wykonanie wielu zabiegów w znacznie krótszym czasie i z dużo większą precyzją. W zależności od sytuacji należałoby jedynie obiekt neutralizować przed zaklejeniem lica, co w wypadku mapy, ze względu na bardzo gruby i pokryty pleśniami dublaż, było niemożliwe.

*mgr Ewa Ważyńska
mgr Witomila Wolk-Jeziarska
Pracownia Konserwacji Grafiki
i Książki Zabytkowej
PP PKZ — Oddział w Warszawie*

THE COMPARISON OF CONSERVATION METHODS ON THE EXAMPLE OF TWO DECAYED OBJECTS

The subject of the communique is a comparison of two methods of conservation employed in the Workshop of the Conservation of Engravings and Old Books (attached to the State Enterprise for Monuments Protection) to reconstruct works of art which were in a very bad condition.

One of the works is the print „The Map of the Sejneńska Diocese” by B. Gratoski, the property of the Museum of Revolutionary Movement at Białystok; the other — a wood Chiaroscuro engraving by A. Andreani „Christ before Pilat” found in the National Museum in Wrocław.

Despite added strengthenings in form of cloth and paper plying-ups, the paper of the objects displayed a marked decomposition of the fibre due to its excessive brittleness and poor adhesion to the plying-up as a result of a destructive action of microorganisms.

In order to have the possibility to carry out conservation treatment on the destructed paper and also to succeed in its transfer onto a new plying-up, two variants of a protective face sizing were applied. In one case a traditional method and starch pastes were used to protect the facing and the plying-up; in the other case acetyl cellulose was used instead of a starch paste.

The use of the same glue made it necessary to apply water solutions of alcohols to remove yellow discolorations. When treating with acetyl cellulose it was necessary to deacidify several times. Contrasting flues facilitated conservation procedure to a large extent. Conservation processes employed made it possible to select a less labour-consuming but equally effective method for the conservation of works of art which have a decayed groundwork.

EWA WRÓBEL

ZASTOSOWANIE METODY CHROMATOGRAFII CIENKOWARSTWOWEJ DO OZNACZANIA PIGMENTÓW NIEORGANICZNYCH

Identyfikację pigmentów można przeprowadzić różnymi metodami. Często ze względu na nieznaczne rozmiary pobranych próbek oraz brak możliwości korzystania z aparatury instrumentalnej ogranicza się ją do analizy mikroskopowej i mikrochemicznej. Na ogół są to metody wystarczające, czasami jednak zbyt duża różnorodność składu warstwy utrudnia jednoznaczne i szybkie jej określenie. Wynika to głównie z występowania jonów, które z uwagi na podobieństwo właściwości chemicznych reagują z tymi samymi odczynnikami chemicznymi. Od kilku lat prowadzone są badania nad możliwością wykorzystania metod analizy chromatograficznej do analizy jakościowej pigmentów. Przeprowadzono np. identyfikację niektórych pigmentów za pomocą chromatografii bibułowej¹. Metoda ta jest jednak dość czaso-

chłonna i w związku z tym kłopotliwa. Ostatnio podjęto próby oznaczania pigmentów za pomocą chromatografii cienkowarstwowej, zwanej też płytkową lub w skrócie TLC (Thin -Layer Chromatography). Jest to metoda rozdzielania substancji przy zastosowaniu sorbentów jednoskładnikowych lub mieszanych, uformowanych w postaci cienkich warstw na płytkach ze szkła lub innego materiału. Od chromatografii bibułowej różni się jakością nośnika, bibułę bowiem zastępuje tu cienka warstwa sorbentu. Na płytkach szklanych powleczonych sorbentem rozwija się chromatogramy za pomocą układu

¹ Z. Brochwic, „Materiały Zachodniopomorskie”, XI, 1965, s. 759.